

Художественият текст в обучението по български език в 7 клас

*Даниела Катеринова
Учител в СУ „Св. св. Кирил и Методий”
с. Самуил, обл. Разград*

„Текстът е основно средство за изучаване на езика,
за формиране на умения за слушане и говорене, четене и писане”
Кирил Димчев

Как да се съдейства за интеркултурния диалог и за успешната социализация на учениците билингви чрез обучението по български език и литература в мултикултурна среда? Как да се реализира процесът на обучение в съответствие с очакваните резултати, регламентирани от учебните програми и ДОИ за учебно съдържание? С какво да се отличава методическият подход при интерпретацията на художествена информация в мултикултурна среда в прогимназиалния етап на основната образователна степен? Отговор на тези и други въпроси, свързани със спецификата на обучението по български език и литература в мултикултурна среда намират място в предложената добра педагогическа работа, в която е поставен акцент върху формирането на комуникативна компетентност у учениците билингви. Целта е чрез предлагането на конкретни методически идеи да се формират умения у учениците билингви за възприемането и осмислянето на художествения текст. Формирането на комуникативна компетентност чрез обучението по български език и литература в мултикултурна среда е предпоставка за реализирането на интеркултурен диалог и за успешната социализация на учениците билингви.

Вариантността в методическия подход, в избора на адекватни методически похвати и форми, съобразяването с конкретните условия, в които се реализира обучението по български език и литература в мултикултурна среда, в съответствие с културната различност и равнището на владеене на българския език, е предпоставка за постигане на очакваните резултати от обучението, на общообразователния минимум, а по този начин – и за успешната социализация на учениците билингви.

Предложената система от уроци /общо пет урока/ по български език, в които се осъществява процесът на педагогическо взаимодействие при възприемане и осмисляне на лингвистичната информация, е съобразена с новата парадигма на родноезиковото обучение при ученици билингви. Конкретно проявление при реализацията на уроците по български език намират взаимно свързани и обусловени: общото, от гледна точка на дидактическите принципи и постановки, особеното, специфичното, обусловено от методиката на родноезиковото образование и единичното, свързано с изучаването на конкретно лингвистично понятие и неговите категории и форми, при ученици с дефицит

на езиково развитие. Представен е и анализът на резултатите от проведеното изследване, който показва неговата ефективност. Обосновават се адекватните на спецификата на изучаваните елементи методически похвати и форми, задачите и дейностите, които учениците изпълняват в различните видове уроци, без да се налагат методически догми.

Училище «Свети, Свети Кирил и Методий» село Самуил, в което бе осъществена добрата педагогическа работа, е единственото средно училище на територията на община Самуил, област Разград. То е училище с 90-годишна история, с установени традиции, в което се обучават 282 ученици от 1 до 12 клас. Броят на преподавателския състав е 29 учители и възпитатели. В училището се обучават на 100% ученици билинги /турчета и ромчета/.

Учителят, разработил проекта, е със завършено висше образование, специалност Българска филология, образователно-квалификационна степен бакалавър, с 3 ПКС, старши учител, с 20 годишен трудов стаж. Има опит в разработването на сценарии за училищни празници, издаване на училищен вестник, работа по проекти, подготовка на ученици за НВО И ДЗИ и за участия в национални конкурси и олимпиади.

Паралелката, в която бе осъществена добрата педагогическа работа през месец октомври 2015 година, е от ученици билингви/ турчета и ромчета /. Затрудненията, причинени от недоброто владение на българския език, са пречка за осмисляне на учебно-познавателните задачи и намиране на правилния отговор при устните и писмените изпитвания. Средата, в която живеят е двуезична, но по-голямата част от учениците имат мотивация за работа.

Темата *Художественият текст в обучението по български език в 7. клас* е опит да бъдат разнообразени традиционните методи на преподаване, да се провокира активното участие на учениците билингви в учебния процес, да се раздвижи учебният час, да се включат всички ученици активно в учебния процес, да се формират умения за устно и писмено изказване по проблеми, да се провокира асоциативно мислене и анализиране, откриване на аналогии с проблемите на съвременното общество и търсенията на съвременния човек чрез успешно интегриране, социализиране и осъществяване на интеркултурен диалог.

Актуалността на добрата педагогическа практика произтича от факта, че основна цел на обучението по български език е формирането на комуникативноречева компетентност и пълноценна реализация на личността в обществото. Научната значимост на проблема произтича от констатираното нарастване на броя неправилни отговори (при въпроси за извличане на информация от различни източници) и на броя слаби оценки на НВО / при ученици билингви /, в назрялата необходимост за търсене на нови решения в практиката на обучението по роден език в съвременното българско

училище, в оптимизирането на процеса на овладяване на речта в условия на билингвизъм и в прилагането на придобитите умения в нова комуникативна ситуация. Точното и обосновано детерминиране на критериите за установяване нивото на комуникативноречева компетентност от позициите на педагогическата наука, е предпоставка за адекватното планиране и реализиране на уроците по български език и литература в двуезична среда, на педагогическото въздействие и неговата ефективност.

Запознаването на учениците в 7. клас със същността и езиковите особености на художествения текст е продиктувано от техни конкретни потребности. Знанията за характеристиките на художествения текст и уменията да се анализират и да се интерпретират литературни творби са предпоставка седмокласниците да осмислят натрупания до момента читателски опит, да развият свой естетически вкус и своя речников запас.

Изучаването на художествения текст ще помогне на учениците билингви да развият умения за анализиране езика на художествената литература, да осмислят посланието, заложено в нея, да изградят естетическо отношение към света. Работата с художествени текстове помага на учениците от 7. клас да извличат важна и съществена информация, да тълкуват, разбират и оценяват художественото произведение, както и да изразяват отношение към вложения в текста смисъл / съществени проблеми в обучението по български език и литература в условията на билингвизъм /. Художественият текст ще им даде възможност да направят своите първи стъпки при създаването на литературното съчинение (съчинение разсъждение/отговор на литературен въпрос). Ефективността на работата в часовете по български език се повишава, когато информацията за художествения текст, овладяна по време на обучението, послужи като основа на литературоведския анализ при разглеждане на конкретни художествени произведения.

Възприемането и осмислянето на художествения текст, жанровото своеобразие на изучаваните литературни произведения, литературното развитие на учениците, методическият подход при формирането на умения за идентификация, разграничаване и правилната употреба на езиковите категории, формирането на комуникативна компетентност у учениците билингви са основните приоритети в добрата педагогическа работа.

В съответствие с формулираните цели за формиране на комуникативноречева компетентност, е необходимо учениците билингви да умеят да се ориентират в условията на общуване, да създават и/или решават комуникативна задача, да планират речевата си дейност при създаване на текстове, да реализират замисъла на речевото действие, да оценяват и осъществяват контрол на комуникативната ситуация, да коригират и променят при необходимост комуникативното поведение, точно и грамотно да излагат

собствените си мисли. Тези критерии са в основата на избора на конкретен метод от диагностичния инструментариум.

Поставените цели определят и трите етапа в реализацията на добрата педагогическа работа, както следват:

Първи етап: работа на теоретично ниво – учениците да получат необходимите знания за текста в естетическата сфера на общуване, да усвоят неговата същност, да осъзнаят функциите на езиковите средства в него.

Втори етап: работа на емпирично ниво – новопридобитите знания да се съотнесат спрямо проблема за художествените текстове, като се работи с конкретни художествени произведения (развиване на рецептивни умения).

Трети етап: работа на продуктивно ниво – учениците да развият и усъвършенстват продуктивните си умения за създаване на художествен текст, като приложат на практика всички усвоени дотук рецептивни умения за анализ на художествени текстове.

За осъществяването на трите етапа на добрата педагогическа работа бе направена предварителна подготовка, която включваше следните дейности:

1. Учениците да предложат мото, което да отговаря на темата за художествения текст.
2. Да потърсят откъси от художествени произведения по техен избор.
3. Да представят свои литературни произведения.

През първия етап работата бе насочена към теоретично овладяване на знания за художествения текст. Неговите особености се представиха индуктивно, като се съпоставиха два откъса на една и съща тема, но предназначени за различни сфери на общуване - научната и естетическата. Чрез беседа седмокласниците осмислиха разликите между тях и осъзнаха, че те са функция на различното им предназначение. Вниманието на учениците се насочи към спецификата на художествения текст, като теоретичната информация бе онагледена посредством мултимедийна презентация, диаграми и таблици (**виж Приложение/Диаграма 1/Таблица 1/**. От направените в предварителната подготовка предложения учениците избраха за мото думите на лисицата от „Малкият принц” на Екзюпери: „Най-хубавото се вижда само със сърцето. Най-същественото е невидимо за очите”.

Зададена бе самостоятелна работа като класът бе разделен на групи. Условието на задачите бяха написани на работни листове. Първата задача провокира "мозъчна атака" чрез игра на думи. Беше предоставен от учителя текст, в който имаше пропуснати думи, като всеки екип трябваше да предложи свои. Втората задача беше свързана със създаването на текст по зададено начало, като всеки член на екипа трябваше да допише текста само с едно изречение за определено от учителя време. Третата задача изискваше

учениците да прочетат откъс от художествен текст и да запишат продължението му. Разчиташе се на неочакваното, необичайно съчетаване на думи и постигане на емоционално въздействие, откривайки истинската магия на словото. Така седмокласниците достигнаха до идеята, че словото е средство, с помощта на което човекът мисли, действа, вярва т.е. живее пълноценно. Беше направен анализ на резултатите, при който учениците достигнаха до извода, че е необходимо, както добро владеене на българския език, така и мотивацията, и участието на всеки член на екипа. Чрез поставените задачи се обогати речника на учениците билингви, провокира се въображението им, изгради се образност и емоционалност, естетически вкус, породиха се естетическо преживяване. За домашна работа беше поставена задача, свързана с изготвянето на проект за антология в електронен или в книжен вариант / по избор / с избрани художествени текстове на любим автор. Екипите трябваше да разпределят помежду си задачите, а именно: да изберат заглавие на антологията; да предложат проект за корица и илюстрации; да обмислят начина, по който ще подредят текстовете /в хронологичен или азбучен ред, по проблеми, общи теми, мотиви или по други признаци /; да потърсят в интернет или в друг източник любопитни факти. За изпълнението учениците трябваше да приложат своите умения за работа с компютър и уменията си за рисуване и по този начин се осъществи интердисциплинарна връзка между българския език, литературата, информационните технологии и изобразителното изкуство.

През втория етап след като седмокласниците бяха осмислили особеностите на художествения текст, вниманието им бе насочено към овладяване на умения за анализ и тълкуване на художествени текстове, предложени от самите тях от предварителната подготовка. Учениците познават вече признаците на художествения текст като средство за общуване в естетическата сфера. Осмислят спецификата на художествения образ като явление, отличаващо се с качествата конкретност и условност. Овладяват знания за основната функция на художествения текст – естетическа (като разновидност на експресивната текстова функция), и за езиковите средства, предпочитани в художествените текстове, с които се постига образност и емоционалност. **(виж Приложение/Диаграма 2).**

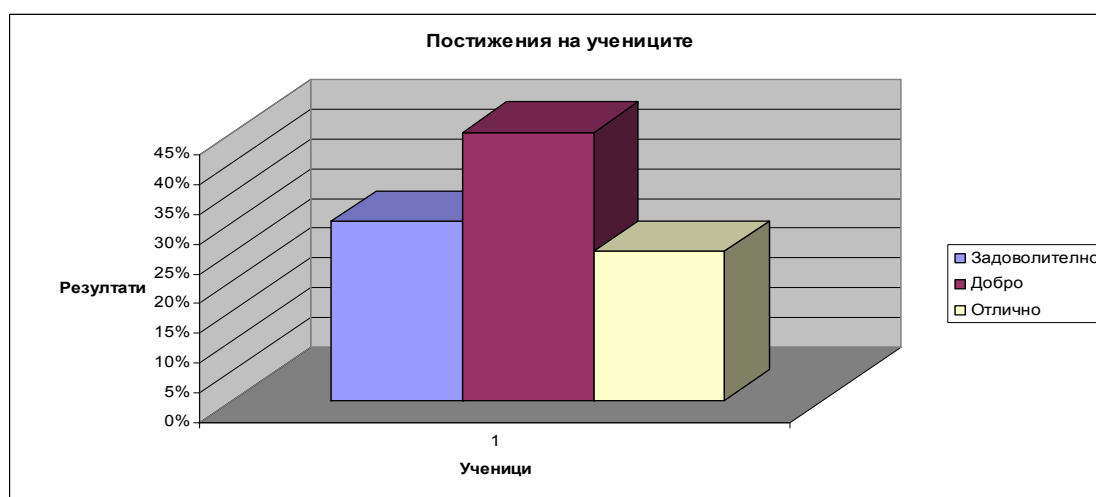
Работата през втория етап осигури предпоставки учениците билингви да възприемат адекватно авторовите послания и да изпитат естетическа наслада, когато четат художествените произведения. Чрез осмисляне на отделните "стъпки" от алгоритмите за анализ и интерпретация на епически и на поетически художествени текстове седмокласниците изградиха умения за изследване особеностите на прозаични и на поетически творби, тълкуване на смислите, изразени, чрез тях и усъвършенстваха

способностите си да откриват подтекстовите значения в изразените от писателите смисли. Насочвайки вниманието към алгоритмите за анализ, учениците използваха инструкциите за дейност при анализ и интерпретация на конкретни произведения /„Влак” на Петя Дубарова и "Тихият пролетен дъжд" на Николай Лилиев /. Направиха обобщения за ролята на извършваните дейности като предпоставка за пълноценно общуване с художествения текст. Акцентираща се върху извода, че възприемането на литературна творба зависи от личния езиков опит на читателя, от равнището на общата и на езиковата култура, от умението му да анализира и тълкува текста. Учениците приложиха овладените умения за анализ и интерпретация върху прозаични и върху лирически произведения в хода на самостоятелната работа, която им бе зададена. Трябваше да анализират и тълкуват подбрани прозаични и поетически текстове /"Косачи" на Елин Пелин и "Потомка" на Елисавета Багряна/. Целта беше сами да осмислят своята потребност от общуване в естетическата сфера и да обогатят речника и читателския си опит, т. е да приложат знанията си на практика. Следвайки инструкциите те анализираха особеностите в сюжета в избраните от тях текстове, проучиха спецификата на художествените образи, изследваха езиковите средства, чрез които се постига образност и емоционалност, характеризираха ролята на поетическия ритъм, римата за постигане на мелодичност в лирическата творби, направиха изводи за художествените внушения, чрез конкретни, насочващи от учителя въпроси.

Третият етап имаше практическа насоченост - след като са натрупали знания и умения за същността на художествените текстове учениците преминаха изцяло към практическа задача - създаване на художествен текст /художествено описание /. За създаване на художествено описание бяха предложени темите: "Най-красивата нощ", "Най-красивия залез". Песента "Цветът на надеждата", създаде настроение, творческа нагласа за писане и мотивира учениците за работа. Темата: "Любимият ми годишен сезон" бе използвана за играта на асоциации, която даде воля на въображението и провокира интереса чрез въпросите: / Какъв е цветът на вашия любим сезон?, Какъв е ароматът му?, Какъв е гласът му?, На какъв инструмент свири?, Какво настроение създава? /. В хода на изпълнението на поставените задачи учениците използваха неограничено ресурсите на български език, в зависимост от творческия си замисъл и езиковия си усет. Разгледаха картини, изобразяващи поставените теми. Провокира се творческото въображение и асоциативното мислене, чрез музиката, изобразителното изкуство, песента. Целта на трите етапа е да направи ученето по-лесно, по-достъпно, по-забавно, по-различно, дори да се превърне в игра и забавление за ученици, чийто майчин език не е български. Оpozнавайки структурата и особеностите на художествените текстове учениците не се страхуват от степента на сложност на

поставените задачи и се справят бързо и ефективно. За финал на цикъла от уроци учениците прочетоха своите текстове / създадени в часовете и такива, които учениците са написали в предходни години / като част от тях бяха поместени в училищния вестник. Беше изготвена и представена мултимедийна презентация с техни творби в Седмицата на четенето, отбелязана в училище.

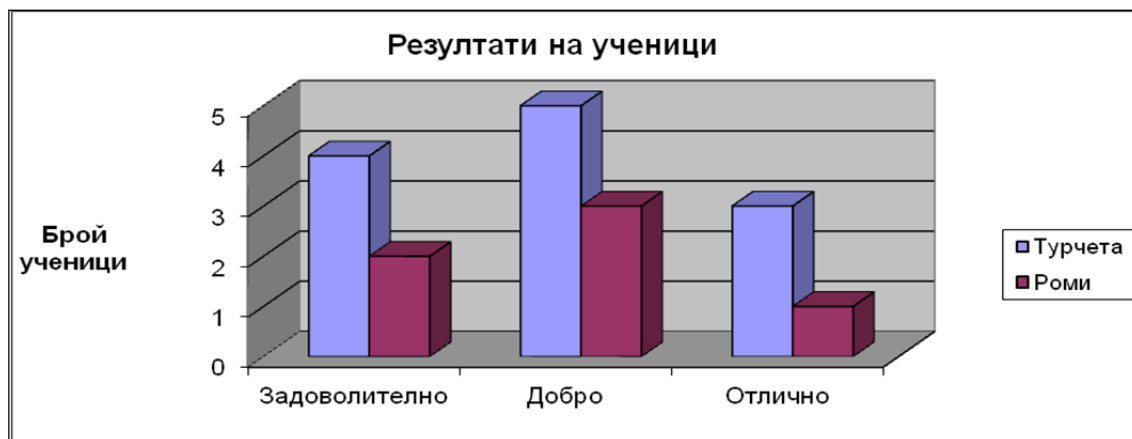
Особено внимание във всеки отделен етап бе отделено за формирането на умения в условията на билингвизъм, чрез прилагане на разнообразни техники и методи на обучение / беседа, самостоятелна работа, групово работа, наблюдение /. Приложени на практика са и някои нестандартни интерактивни техники като „мозъчна атака”, анализ на резултатите, игра на асоциации. Реализиран бе преход от ситуативно-конкретно към абстрактно-логическо мислене и развитие на интелектуалния и личностен потенциал на учениците билингви. Предлаганата технология за развиване на уменията на учениците за възприемане и създаване на художествени текстове дава възможност да се осъществи интердисциплинарна връзка между българския език и литература, изобразително изкуство, музика, информационни технологии.

От обобщените резултати от проведената диагностична процедура се вижда следното разпределение: 30% от учениците показват задоволително ниво на развитие на уменията за разбиране и създаване на художествен текст; 45% от учениците имат добро ниво на разбиране и създаване на художествен текст; 25% от учениците са показали най-високи резултати, които говорят за висока степен на развитие на тези умения.

Изследвано беше и нивото на постиженията на учениците билингви в съотношението турчета/ромчета. Диагностичната процедура представя следните резултати: задоволително ниво на развитие на уменията за разбиране и създаване на художествен текст имат 4 турчета и 2 ромчета; добро ниво - 5 турчета и 3 ромчета; отлично – съответно 3 турчета и 1 ромче. В обобщен вид тези резултати показват едно

добро развитие на уменията на учениците в условията на билингвизъм и една успешно приложена добра социализация и интеграция на двата етноса.

Предимството на предложената иновационна технология е, че материалът, свързан пряко с художествения текст се преподава практически, като се акцентира на работата върху конкретни текстове. Също така учениците билингви имат възможността да решават задачи от специално изготвени работни листове, докато при традиционното обучение по български език работата се ограничава само върху учебника и учебната тетрадка. Уроците се представят под формата на презентации, което също улеснява възприемането и овладяването на информацията. Освен това езиковият материал от останалите раздели в учебника се обвързва по един или друг начин с проблема за художествения текст и така усвояването им се случва през цялата година, последователно, като един продължителен перманентен процес. Добрата педагогическа работа може успешно да бъде прилагана в учебната практика във всички български училища, в които се обучават не само ученици билингви, в часовете по задължителна, задължително-избираема, свободноизбираема подготовка, както и в извънкласни форми или в групи по интереси.

В контекста на проведената педагогическа работа могат да бъдат направени следните изводи:

1. Качествените и количествени показатели за изпълнението на задачите от учениците свидетелстват за овладяване на комуникативноречеви умения. Принос за това имат разработените в хода на изследването методически идеи, основани на съвременните концептуални схващания в областта на педагогиката, методиката и психологията и реализирани в хода на обучението, както и внедряването в педагогическата практика на модел на изучаване на езиковите явления на основата на избрани за целта художествени произведения, (т.е.реалното интегриране на обучението по български език с това по литература).

2. В съответствие с формулираните критерии учениците умеят да се ориентират в условията на общуване, да създават и/или решават комуникативна задача, да планират речевата си дейност при създаване на текстове, да реализират замисъла на речевото действие, да оценяват и осъществяват контрол на комуникативната ситуация, да коригират и променят при необходимост комуникативното поведение, точно и грамотно да излагат собствените си мисли.

3. Чрез формирането на комуникативна компетентност в обучението по български език, е постигната успешна интеграция и социализация и е реализиран интеркултурен диалог в мултикултурна среда.

4. Особено внимание е отделено на обогатяването на речниковия запас на учениците, овладяването в практически план на стиловите и езиковите норми, на правописните и пунктуационните правила.

Технологията за развиване на рецептивните и продуктивните умения на учениците в 7. клас във връзка с художествените текстове акцентира върху обучението по български език като процес и континуитет и резултатите потвърждават нейната ефикасност. Тя може успешно да бъде прилагана в учебната практика в 7. клас, тъй като способства за утвърждаването на учещите се като активно мислещи и продуктивни субекти, които не само пасивно възприемат художествения текст и го възпроизвеждат, но умеят и да го разбират, осмислят и интерпретират достатъчно адекватно според комуникативната ситуация, което е предпоставка за реализирането на интеркултурен диалог и за тяхната успешната социализация. Това ще им помогне да изграждат и разширяват не само своята езикова култура, но и културата на възприемане, общуване и поведение в обществото като зрели личности, каквато е водещата цел в обучението по български език и литература.

Разработила:

Даниела Георгиева Катеринова-Димова

GSM 0883369797

e-mail: daniela_2612@abv.bg

ПРИЛОЖЕНИЕ

Диаграма 1

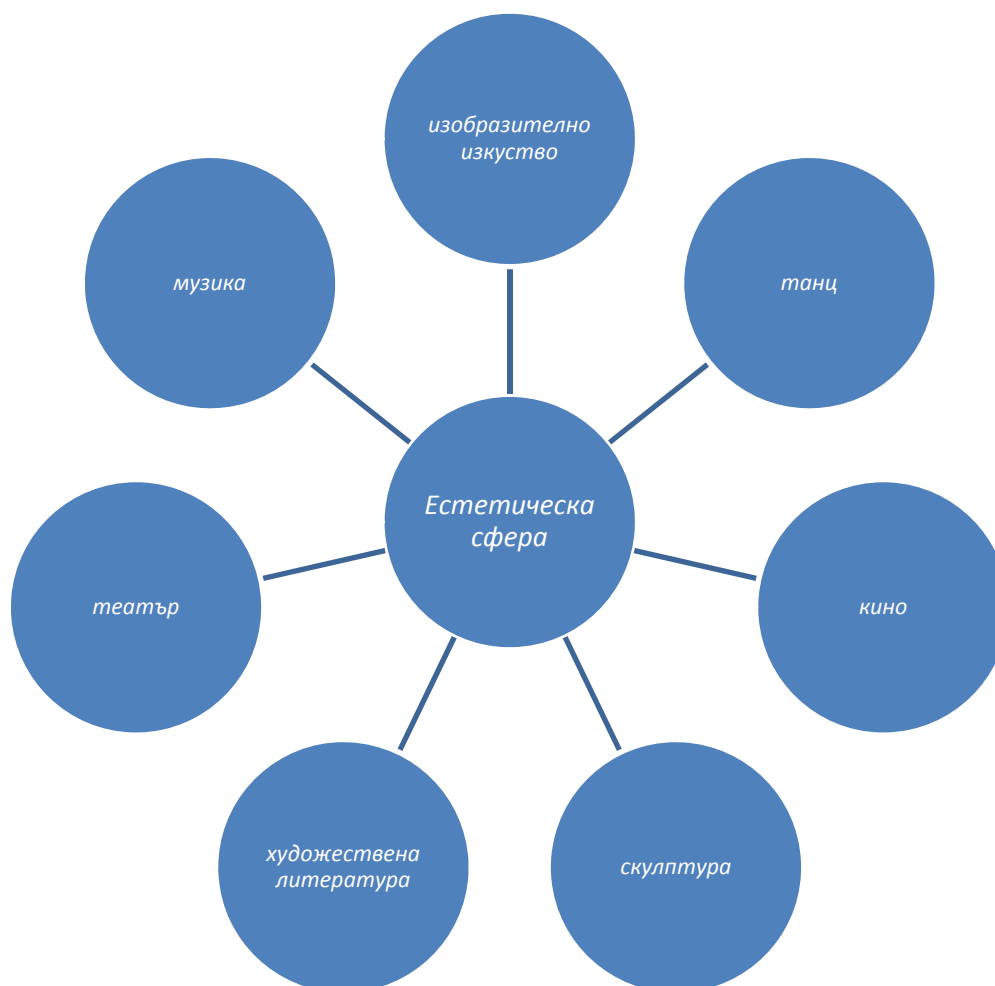

Таблица 1

ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ			
Художествен текст	Художествени образи	Функции на художествения текст	Изразни средства за постигане на образност и емоционалност в художествен текст
<i>Предназначен е за общуване в естетическата сфера. Това е текстът в литературните произведения романи, разкази, поеми, стихотворения и други.</i>	конкретни	<i>Естетическа - чрез образи се въздейства върху мислите и чувствата на читателя. В текста преобладават език. средства, с които се постига емоционалност.</i>	<i>Думи за изразяване на преносни значения: метафора, метонимия, епитети, хипербола и други (лексикални средства)</i>
	условни		<i>Повторение на синтактични конструкции, градация, промяна в словореда, употреба на именни възклицателни изречения и други (синтактични средства)</i>

Диаграма 2

